

مقالات برگزیده سومین همایش ملی آسیب‌های اجتماعی ایران، بهار ۱۳۹۲

با همکاری:

کرسی یونسکو در سلامت اجتماعی و توسعه‌ی دانشگاه تهران، انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، انجمن انسان‌شناسی ایران، انجمن جمعیت‌شناسی ایران، مؤسسه‌ی علمی آموزشی مبتکران، مؤسسه‌ی مطالعات و مدیریت جامع و تخصصی جمعیت کشور، دانشگاه علوم بهزیستی و توان‌بخشی، مرکز تحقیقات مدیریت رفاه اجتماعی دانشگاه علوم بهزیستی و توان‌بخشی، شرکت مادر تخصصی عمران شهرهای جدید، دانشکده‌ی علوم اجتماعی دانشگاه تهران، پردیس البرز دانشگاه تهران، مؤسسه‌ی مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران، مرکز تحقیقات کنترل خانبات جمعیت مبارزه با استعمال دخانیات ایران، مؤسسه‌ی رحمان، شهرداری تهران، شورای اسلامی شهر تهران، وزارت کشور، سازمان امور اجتماعی کشور، مؤسسه‌ی پژوهش توسعه‌ی اجتماعی آفرینش، مؤسسه‌ی مطالعات دین و اقتصاد

جلد ششم:

آسیب‌های فضای مجازی

انجمن جامعه‌شناسی ایران،

مرکز مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران

سرشناسه: همایش ملی آسیب‌های اجتماعی در ایران (سومین: ۱۳۹۷: تهران)
عنوان و نام پدیدآور: آسیب‌های فضای مجازی / برگزار کنندگان انجمن جامعه‌شناسی ایران و مرکز مطالعات و تحقیقات زنان دانشگاه تهران، با همکاری کرسی یونسکو در سلامت اجتماعی ... [و دیگران].

مشخصات نشر: تهران: نشر آگاه، ۱۳۹۸

مشخصات ظاهری: ۲۲۲ ص: جدول، نمودار: ۲۱/۵×۱۴/۵ س.م.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۴۱۶-۴۲۴-۸

فروست: مقالات برگزیده‌ی سومین همایش ملی آسیب‌های اجتماعی ایران، بهار ۱۳۹۷؛ جلد ششم.
وضیعت فهرست‌نویسی: فیا

یادداشت: با همکاری کرسی یونسکو در سلامت اجتماعی و توسعه‌ی دانشگاه تهران، انجمن ایرانی مطالعات
هنگی و ارتباطات انجمن انسان‌شناسی ایران، انجمن جمعیت‌شناسی ایران، مؤسسه‌ی علمی آموزشی مبتکران،
مؤسسه‌ی مطالعات و مدیریت جامع و تخصصی جمعیت کشور ...

موضوع: انحراف اجتماعی - ایران - کنگره‌ها (Deviant Behavior - Iran - Congresses)

موضوع: مسائل اجتماعی - ایران - کنگره‌ها (Social Problems - Iran - Congresses)

موضوع: مسائل اجتماعی - مجازی - ایران - جنبه‌های اجتماعی (Cyberspace - Iran - Social Aspects)

شناسه‌ی افزوده: موسوی، میرطاهر، ۱۳۴۰-

شناسه‌ی افزوده: انجمن جامعه‌شناسی ایران

شناسه‌ی نزوده: دانشگاه تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات زنان

شناسه‌ی نزوده: یونسکو، کرسی آموزش سلامت

شناسه‌ی افزوده: UNESCO Chair in Health Education

رشدی کنگره: HN۶۷۰/۲

رشدی دیویی: ۳۶۱/۱۰۹۵۵

رشدی کتاب‌نویسی: ۵۸۴۵۷۵۴

مقالات برگزیده‌ی سومین همایش ملی

آسیب‌های اجتماعی ایران، بهار ۱۳۹۷

جلد ششم: آسیب‌های فضای مجازی

چاپ یکم: پاییز ۱۳۹۸، آماده‌سازی و نظارت بر چاپ: دفتر نشر آگاه

ویرایش صوری: نسرین اسدی‌جعفری؛ ناظر چاپ: هوشیار بخشی

طراح جلد: محمودرضا لطیفی

چاپ و صحافی: فرهنگ‌بان

شمارگان: ۳۳۰ نسخه

همه‌ی حقوق چاپ و نشر این کتاب محفوظ است

انتشارات آگاه

خیابان انقلاب، بین اردیبهشت و ۱۲ فروردین، شماره‌ی ۱۳۴۰، تهران ۱۳۱۴۶

تلفن: ۶۶۴۶۷۳۲۳، ۶۶۴۶۰۹۳۲

فروش اینترنتی: www.agahbookshop.com

قیمت: ۳۳,۰۰۰ تومان

فهرست

۹	مقامه
	فصل یکم: بررسی جامعه‌شناختی تأثیر رسانه‌های نوین اجتماعی بر اعتدالی‌گرایی اجتماعی کاربران؛ مطالعه‌ی موردی دانشجویان دانشگاه تهران
۱۷	یونس نوربخش و کبری صحراگرد
	فصل دوم: مطالعه‌ی سبک زندگی نوجوانان با الگوی موفق پیشگیری از آسیب‌های فضای مجازی و ارائه‌ی مدل بومی
۴۵	منصوره اعظم‌آزاده و مریم تافته
	فصل سوم: روابط موبایلی و ارزش‌ها خانواده
۶۹	فیروز راد، حمیده محمدزاده و فاطمه محمدزاده
	فصل چهارم: نقش تدابیر پیشگیرانه در مواجهه با آسیب‌های اجتماعی در جرائم سایبر
۹۳	علی کلمداری
	فصل پنجم: تأثیر سریال‌های ماهواره‌ای بر میزان خردمندی مردان علیه زنان؛ مطالعه‌ی زنان متأهل شهر بابل
	علی‌رضا براری، راحله رضازاده، سحر
۱۲۵	و علی رحمانی
	فصل ششم: سنجش عوامل مؤثر بر میزان آشنایی شهروندان شهر شیراز با آسیب‌ها و پیامدهای جرائم سایبری
۱۴۵	وحید ترابی‌چهرمی
	فصل هشتم: تبیین جامعه‌شناختی جایگاه سواد رسانه‌ای شهروندان ایرانی در حوزه‌ی عمومی مجازی
۱۶۷	عمر خضرنژاد

مقدمه

جامعه سترو و دینیه ساز شکل گیری تغییرات و تحولات اجتماعی است و نوع مواجهه و سازش میان به آن نشان دهنده میزانی کارایی آن جامعه و نهادهای آن است. تغییرات اجتماعی (به عنوان جزء جدایی ناپذیر جامعه) لزوماً نشانه‌ی پیشرفت یا پسرفت نیست، بیانگر بی‌شهروندان نیست، بلکه اثربخشی مفید یا عدم اثربخشی نشانگان اصلی نام، همبستگی، پیشرفت و توسعه خواهد بود. از طرفی، الگوی عمل و نظام هنرهای آفریده شده‌ی افراد و گروه‌های اجتماعی ارتباطی گسست ناپذیر با راست کارکردها و کژکارکردها دارد و اهمیت و نقش سیاست گذاری اجتماعی را، اعم از حاکمیتی رسمی عمومی، نمایان می کند.

تجارب تاریخی و اجتماعی نشان می دهد که هر چه تغییرات اجتماعی و الگوهای کنش جمعی برگرفته از نظام ارزشی مقبولتر باشد، خواسته از جوشش هنجاری در بطن و متن جامعه و در قالب عرصه‌ی عملی باشد و در روندی تدریجی با «تجربه‌ی زیستگویی جمعی» شکل گرفته باشد، امکان سازش و بلوغی این الگوها بیش تر می شود و می توان امید داشت که کژکارکردها و نارسایی های اجتماعی کاهش یابد. -

بی توجهی به قاعده‌ی پیش گفته و اشتیاق و شتاب عرصه‌های حاکمیتی در به انقیاد کشیدن و بلعیدن عرصه‌ی عمومی و هنجارهای تجربه شده‌ی آن هندسه‌ی ناموزونی را شکل می دهد که حاصلی جز تغییرات اجتماعی عمودی، دستوری و بخشنامه ای ندارد و اغلب نیز نگاه‌های خاص گرایانه غلبه می یابد و نظام

ارزشی و هنجاری مقبول جامعه را به حاشیه می‌راند. دقیقاً در همین اوضاع است که عرصه‌ی عمومی با عرصه‌ی سیاسی بلعیده می‌شود و روند بیگانگی‌ها، زوال همبستگی و سرمایه اجتماعی، کاهش نظم و واگرایی‌ها شکل می‌گیرد و گونه‌های متنوعی از مسائل و آسیب‌ها جامعه و شهروندان را به ناکامی، هنجارشکنی، ناهمبستگی و انسجام کم‌رمت اجتماعی سوق می‌دهد.

پرواضح است که اگر ناکارآمدی در حوزه‌ی اجتماعی در پیوند دائم و وسیع با ناکارآمدی سیاسی و مدیریتی باشد و انواع نابرابری‌های طولی و عرضی در یک رابطه‌ی «هم‌افزایانه» تشدید شود، آسیب‌ها را در عرصه و سرمایه اجتماعی و جمع‌ها و گروه‌های اجتماعی و افراد تولید و تکثیر می‌کند.

شرایط ضدجامعه‌ی ایران حاکی از آن است که آسیب‌های اجتماعی طی سه دهه‌ی گذشته برآنان بیش‌تری داشته و افراد و گروه‌های بیش‌تری را به کام خویش کشانده است؛ سنخ و گونه‌ی آسیب‌ها و عناوین آن بسط و گسترش قابل‌توجهی داشته است. سرعت شکل‌گیری و پیدایش و تغییر شکل آسیب‌ها و تبدیل آن‌ها به کوبه‌ها، تند و وحشتناک و حالت‌های تلفیقی به صورت قابل‌ملاحظه‌ای افزایش یافته است. آسیب‌ها، اجتماعی وضعیتی «چندلایه» به خود گرفته است که طبعاً برنامه‌ریزی برای کاهش آن مستلزم عزم ویژه ملی و اجرای روش‌ها و برنامه‌ریزی‌های دقیق است، قابل اجرا و سازگار با وضع جامعه است؛ و اقدامات انجام‌شده و فعالیت‌های اخیر در قالب «برنامه‌ی تقسیم کار ملی» تأثیرات ملموسی نداشته و ضربات سنگ آسیب‌ها فراتر از اقدامات در حال اجراست.

برخلاف نظراتی که گاه تحت عنوان «فروپاشی اجتماعی» مطرح می‌شود، وضعیت این‌گونه نیست و جامعه‌ی ایران به صورت توأم و هم‌زمان از پتانسیل‌ها و منابع ارزشمند و فرصت‌هایی برخوردار است که می‌تواند مورد توجه قرار گیرد، ولی در عین حال گسترش آسیب‌ها تبدیل به یک مسئله‌ی مهم اجتماعی شده است و نیاز به یک سیاست‌گذاری اجتماعی جامع، واقع‌بینانه و فارغ از رویکرد سیاسی و خاص‌گرایانه دارد.

بی‌مناسبت نخواهد بود اگر اشاره شود که در دو سال اخیر مسائل و آسیب‌های

اجتماعی در سطح متصدیان مدیریتی کشور در کانون توجه بوده است. این موضوع را می‌توان در برگزاری جلسات متعدد و تدوین سندی با عنوان «تقسیم کار ملی» دید که مبنای اقدامات مربوطه قرار گرفته است. با این همه و با مغتنم شمردن عزم و اراده‌ی حاصل در مجموعه‌ی مدیریتی کشور، به اختصار دو نکته قابل یادآوری است: یکم، در تدوین دستورالعمل «تقسیم کار ملی» مشورت کافی با اصحاب اندیشه و دانشگاهیان و فعالان مؤثر اجتماعی و نهادهای فعال در عرصه‌ی عمومی صورت نگرفته است، لذا کاستی‌ها و یک‌جانبه‌نگری‌هایی در این سند و با تألف توجه بیش‌تر به جنبه‌های سطحی و نمادین، از جمله نواقص جدی آن، دیده می‌شود. دوم، مستندات و نحوه‌ی اولویت‌دادن و دسته‌بندی‌های ارائه‌شده در این سند منحصراً بر مبنای مدیریت و ساماندهی آن‌ها، این‌که امکان اجرایی شدن سند فراهم آید جاز بحث و تأمل جدی دارد.

امیدواریم با مباحث پیش‌بینی‌شده در قالب همایش بهار ۱۳۹۷ و کتاب‌های مربوط به «مقالات برگزیده‌ی همایش ملی آسیب‌های اجتماعی ایران» فرصتی فراهم شود تا بتوان به بررسی دقیق‌تری از آسیب‌ها و بی‌طرفانه‌ی پرداخت و کمکی شایسته به اصلاح و تقویت این سند کرد.

برای تحقق وضعیت اجتماعی مناسب، آن‌گونه‌که از اقدامات مؤثر، شناخت، رصد، ارزیابی و سپس ارائه‌ی توصیه‌ها و تجویزاتی مناسب با جامعه‌ی ایران نیاز است که نهادهای مدنی، علمی و دانشگاهی در حیطه‌ی وظایف و مسئولیت‌های اجتماعی خویش به آن می‌پردازند. لذا این دو دهه‌ی اخیر با ابتکار انجمن جامعه‌شناسی ایران در دو نوبت همایش ملی آسیب‌های اجتماعی ایران در سال‌های ۱۳۸۰ و ۱۳۹۱ برگزار شد که در آن، ضمن تبادل نظر پژوهشگران و اساتید و دانشجویان و فعالان اجتماعی، نتایج حاصل در چهارده جلد در قالب مجموعه مقالات منتشر و در اختیار متصدیان و علاقه‌مندان قرار گرفت.

مطابق برنامه‌ریزی‌های صورت‌گرفته مقدمات سومین همایش ملی آسیب‌های اجتماعی ایران در قالب همکاری مشترک انجمن جامعه‌شناسی ایران و مرکز مطالعات و تحقیقات زنان دانشگاه تهران از پاییز ۱۳۹۶ آغاز و با یاری

خداوند متعال در واپسین روزهای بهار سال ۱۳۹۷ برگزار شد. محورهای علمی برگزاری سومین همایش شامل موارد زیر بود:

— دستاوردهای مفهومی - نظری و رویکرد تاریخی - تحلیلی به آسیب‌های

اجتماعی؛

— وضعیت موجود آسیب‌های اجتماعی؛

— سبب‌شناسی آسیب‌های اجتماعی، آثار و پیامدهای آن؛

— روند تغییرات و تحولات آسیب‌های اجتماعی در دهه‌های اخیر و

آینده‌نگری آن؛

— از نخبی به بات‌گذاری‌ها، برنامه‌ها و ساختار مدیریت آسیب‌های اجتماعی؛

— راهکارهای پیشگیری، مداخله، کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی؛

— شناسایی بسترها، فرصت‌های موجود و امکان‌سنجی در کاهش آسیب‌ها؛

— تحولات جهانی، آسیب‌های اجتماعی ناشی از آن.

هم‌چنین موضوعات پست‌پس‌دشده رای رانتهی مقالات پژوهشگران ارجمند در یازده عنوان کلی اعلام شده بود:

۱. آسیب‌های خانواده (همسرآزاری، خشونت خانگی، طلاق، باهم‌باشی)؛

۲. آسیب‌های جامعه‌ی زنان (خشونت علیه زنان، تن‌فروشی، تن‌فروشی)؛

۳. آسیب‌های شهری و سکونت‌گاهی (آسیب‌های ناشی از حاشیه‌نشینی، مسکن ناهنجار، تکدی‌گری)؛

۴. آسیب‌های کودکان، نوجوانان، جوانان، سالمندان (کودکان کار، خیابان، کودک‌آزاری، دختران فراری، ازدواج کودکان و نوجوانان، سال‌آزاری)؛

۵. آسیب‌های حوزه‌ی سلامت اجتماعی و روانی (بحران هویت، آنومی، خودکشی، خودآزاری)؛

۶. بزهکاری، جرم و جنایت (وندالیسم، قتل، سرقت، قاچاق انسان، قاچاق اعضای بدن)؛

۷. اعتیاد و قاچاق مواد مخدر (اعتیاد و قاچاق مواد مخدر سنتی و صنعتی، پیامدهای اعتیاد)؛

۸. آسیب‌های نوپدید (اعتیاد اینترنتی، آسیب‌های فضای مجازی)؛
۹. آسیب‌های اقتصادی (قاچاق کالا، فساد اداری و جرائم مالی و اقتصادی، پول‌شویی)؛
۱۰. رفتارهای جنسی نابهنجار (انحرافات جنسی، رفتارهای پرخطر جنسی)؛
۱۱. فراتحلیل آسیب‌های اجتماعی در هر یک از موضوعات ده‌گانه‌ی فوق.

با بهره‌رسانی از روند دریافت چکیده‌ی مقالات، جمعاً ۵۵۰ چکیده دریافت و پس از انجام مراحل داوری علمی تعداد ۳۹۰ چکیده انتخاب و در قالب کتاب *مجموعه‌ی چکیده‌ی مقالات تقدیم اندیشمندان، پژوهشگران، سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران کشور* شد. از جمله ویژگی‌ها و نقاط قوت این مجموعه حضور فعال و مؤثر پژوهشگران جوان از سراسر کشور به‌عنوان نویسنده و هم‌چنین وجود چکیده‌های متعدد با جهت‌گیری مسائل و آسیب‌های مربوط به استان‌ها، شهرستان‌های مختلف کشور، همراه با توصیه‌ها و راهکارهای بومی است.

همایش سوم روزهای سلامت روانی و یکم خردادماه در تالار ابن‌خلدون دانشکده‌ی علوم اجتماعی دانشگاه تهران برگزار شد. هم‌زمانی برگزاری همایش با درگذشت استاد فقید، مرحوم دکتر محمدحسن نجفی‌راد (رئیس سابق انجمن جامعه‌شناسی ایران) موجباتی فراهم آورد تا در نشست علمی از مراسم به تجلیل و نکوداشت خدمات ارزشمند این عزیز دانشمند اختتامی برگزار شود.

در دوروز برگزاری همایش علاوه بر نشست علمی عمومی و ارائه‌ی سخنرانی‌ها و مقالات که با حضور اساتید برجسته و پژوهشگران برجسته صورت گرفت، ده نشست تخصصی با عناوینی که در پی می‌آید تشکیل شد که به ارائه‌ی مطالب و دستاوردهای مفیدی از طرف شرکت‌کنندگان انجامید:

۱. نشست تخصصی «مسائل و آسیب‌های اجتماعی زنان»؛
۲. نشست تخصصی «نقد و ارزیابی سیاست‌گذاری در حوزه‌ی آسیب‌های اجتماعی»؛
۳. نشست تخصصی «سلامت روانی و اجتماعی»؛

۴. نشست تخصصی «مسائل و آسیب‌های اقتصادی»؛
۵. نشست تخصصی «آسیب‌های حوزه‌ی خانواده»؛
۶. نشست تخصصی «آسیب‌ها و مسائل جمعیتی»؛
۷. نشست تخصصی «مسائل و آسیب‌های شهری با تأکید بر شهرهای جدید»؛
۸. نشست تخصصی «تجارب سازمان‌های مردم‌نهاد در حوزه‌ی آسیب‌های اجتماعی»؛
۹. نشست تخصصی «ارزیابی انتقادی کارکرد "نظریه پژوهش اجتماعی" در حل مسائل و آسیب‌های اجتماعی»؛
۱۰. نشست تخصصی «رسانه‌ها، فضای مجازی و آسیب‌های اجتماعی».

خوشبختانه در اقدار متفاوت نسبت به همایش‌های قبلی، موفق شدیم مشروح مطالب ارائه شده در سه نشست و مراسم افتتاحیه و سخنرانی‌های روز اول و دوم را در یک مجلد مکتوب منتقل نشر کنیم که در اختیار علاقه‌مندان قرار گرفته است.

در ادامه‌ی فعالیت دبیرخانه‌ی همایش و با همت و همکاری پژوهشگران محترم، در مجموع ۲۰۸ مقاله دریافت شد. با انضمام داورهای علمی طی دو مرحله تعداد ۷۹ عنوان مقاله برای چاپ در کتاب مجلد کتاب آماده شد که با عناوین زیر تقدیم اساتید، دانشجویان، پژوهشگران، سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و مدیران می‌شود:

- جلد یکم: آسیب‌های زنان و خانواده
- جلد دوم: آسیب‌های شهری و سکونت‌گاهی
- جلد سوم: آسیب‌های کودکان، نوجوانان، جوانان و سالمندان
- جلد چهارم: آسیب‌های نوپدید خانواده، بزهکاری، جرم و جنایت
- جلد پنجم: اعتیاد
- جلد ششم: آسیب‌های فضای مجازی
- جلد هفتم: آسیب‌های اقتصادی
- جلد هشتم: مسائل و مشکلات اجتماعی

در آخر لازم می‌دانم از حمایت و همکاری ارزشمند انجمن جامعه‌شناسی ایران و ریاست انجمن، جناب دکتر حسین سراج‌زاده؛ ریاست مرکز مطالعات زنان دانشگاه تهران، سرکار خانم دکتر ملیحه شینایی؛ سرکار خانم دکتر معصومه معارف‌وند، عضو هیئت علمی دانشگاه علوم بهزیستی و توان‌بخشی و قائم‌مقام دبیر علمی؛ سرکار خانم دکتر پروین علی‌پور، دبیر اجرایی همایش و هم‌چنین همکاران محترم دبیرخانه و دانشجویان عزیزی که فعالیت اجرایی داشته‌اند، همکاران محترم مرکز مطالعات زنان و انجمن جامعه‌شناسی سپاسگزاری کنم.

نمایی و حمایت‌های کمیته‌ی محترم علمی، کمیته‌ی داوران و اساتید ارجمند موجب قدردانی فراوان است. همکاری مؤثر ریاست محترم دانشکده‌ی علوم انسانی، جناب دکتر سیدمهدی اعتمادی‌فر، و حامیان مالی و اجرایی همایش بی‌بنای همه و قدردانی بسیار دارد.

هم‌چنین لازم است تذکر ویژه‌ی برگزارکنندگان همایش و اینجانب را تقدیم جناب حسین حسین‌نای، دبیر انکفایت و اخلاق‌مند نشر آگاه و همکاری ارزشمند ایشان نمایم که در حمایت و همراهی و همدلی سنگ تمام گذاشتند، هم‌چنین خانم نسرين اسدی‌جعفری که به شایستگی کار ویرایش‌سوری مقالات را بر عهده گرفتند.

امید است که مجموعه‌ی حاضر و برگزیده‌ی این همایش بتواند گامی مؤثر در کاهش مسائل و آسیب‌های اجتماعی کشور عزیزمان ایران باشد.

گر هیچ نشانه نیست اندر وادی

بسیار امیدهاست در نومیدی

ای دل! مبر امید که در روضه‌ی جان

خرما دهی، از نیز درخت بیدی

مولوی

میرطاهر موسوی

دبیر علمی سومین همایش ملی

آسیب‌های اجتماعی ایران